

ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНИХ НАВИЧОК У СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРАКТИЧНОЇ ГРАМАТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

О. В. ОРЛОВСЬКА

Останнім часом, коли політичні, економічні та соціальні умови життя визначають пріоритети використання іноземної мови як засобу спілкування, постає актуальна проблема пошуку нових методів викладання іноземної мови у вищих навчальних закладах.

Опанування іноземною мовою необхідно визначати, в першу чергу, не як мету навчання, а як засіб вирішення комунікативних завдань. Формування граматичної компетенції, необхідної для здійснення професійної комунікативної діяльності у майбутньому, можна віднести до найбільш актуальних завдань методики викладання іноземної мови для студентів філологічних спеціальностей. У навчанні іншомовному говорінню граматики посідає важливе місце, це є у своєму роді каркас, на якому базується лексика. Вивчення граматики та правильне оформлення висловлювання, а також розпізнавання граматичних форм у мові та письмі відбувається завдяки формуванню граматичних навичок.

Проблему оволодіння граматичною стороною іншомовного спілкування досліджували такі вітчизняні і зарубіжні дослідники: П. Гурвіч, Ю. Пассов, Н. Склярєнко, Л. Черноватий, С. Шатілов, J. Allen, M. Finocchiaro, J. Harmer, J. Isenberg та інші.

Метою даної статті є аналіз підходів, методів і етапів формування граматичних навичок у студентів філологічних спеціальностей у процесі вивчення практичної граматики англійської мови.

У сучасній лінгвістиці термін «граматика» має два значення, а саме:

один із основних розділів науки про мову;

граматична система мови [2, с. 32].

Грамматична система мови може бути засвоєна лише практично, без вивчення правил про її граматичні явища, однак знання цих правил полегшує та прискорює практичне оволодіння англійською мовою.

Принцип свідомості лежить в основі всіх методів, які використовуються у процесі вивчення граматики. В межах кожного методу встановлюється своє співвідношення теорії з практикою. Використання лише теорії без її підтвердження конкретними фактами функціонування граматичного явища, так само як і лише практика без її теоретичного осмислення, неприйнятні при вивченні граматики англійської мови студентами філологічних спеціальностей [5].

У навчанні граматики традиційно визначились два підходи: імпліцитний (чисто практичний (лексичний)) і експліцитний (теоретико-практичний (граматичний)) [4, с. 58].

У процесі навчання студентів філологічних спеціальностей практичної граматики англійської мови використовується диференційований підхід, побудований на основі вибіркового використання двох традиційних підходів.

Імпліцитний підхід здійснюється за допомогою двох методів: структурного і комунікативного.

В основу *структурного* методу покладено вправи на відпрацювання структурних моделей. Часто цей метод асоціюється з іменем ученого Х. Пальмера, автора перших підставних таблиць, виданих у 1916 році. Цей метод передбачає такі послідовні дії:

аудіювання мовних зразків із граматичною структурою у тій чи іншій послідовності;

хорове та індивідуальне промовляння мовних зразків за викладачем або диктором;

вправи «запитання-відповідь» з викладачем та у парах із використанням структур, що відпрацьовуються;

навчальний діалог із використанням декількох структур [1, с. 25].

Таким чином, переваги структурного методу такі: граматична структура стає об'єктом тривалого та спеціального відпрацювання; у студентів формуються динамічний стереотип, готовність та здатність автоматизовано вживати готову граматичну структуру у мові, оскільки частота повтору однотипних дій з нею фіксується у пам'яті студентів як неподільне ціле. До недоліків цього методу можна віднести таке: вправи носять механічний, монотонний характер; вправи виключають мовний характер відпрацювання; змістова мовна цінність речень, як правило, невисока, оскільки вся увага спрямована лише на відпрацювання форми.

Комунікативний метод складається з таких етапів:

попереднє прослуховування матеріалу в конкретній мовній ситуації;

імітація у мові при наявності мовного завдання, що виключає механічне, бездумне повторювання;

групування схожих за змістом (формою) фраз, одночасне відпрацювання однотипних фраз, створення структурного образу мовної ситуації [2, с. 123].

Отже, переваги комунікативного методу такі: висока ступінь мотивації студентів; мовна спрямованість відпрацювання; різноманітність мовних контекстів використання. До недоліків цього методу можна віднести таке: недооцінювання принципу свідомості; більша підготовка з боку викладача; спеціальний набір мовних структур (фраз), який не завжди є в арсеналі кожного викладача; тривалість у часі.

Експліцитний підхід здійснюється за допомогою двох методів: індуктивного та дедуктивного.

Дедуктивний метод (від загального до конкретного, від правила до дії) складається з таких етапів:

вивчення правила з використанням специфічних граматичних термінів;

студенти знаходять граматичне явище чи структуру у реченнях або в тексті, називають його форму, пояснюють, в якому значенні воно вживається у даному контексті;

виконання підставних вправ за аналогічним зразком;

виконання вправ на трансформацію у відповідності з правилом (розкрити дужки, поставити дієслово у потрібній формі, перефразувати речення, використовуючи вказане слово, знайти помилки та виправити їх тощо);

правила на переклад з рідної мови на іноземну [4, с. 97].

Таким чином, переваги дедуктивного методу такі: здійснюється реалізація принципів свідомості, науковості; забезпечується поступове відпрацювання граматичної навички; може використовуватись у процесі самостійної роботи студентів. До недоліків цього методу можна віднести таке: часто граматику відпрацьовується на реченнях поза межами зв'язного мовного контексту, що може призвести до того, що граматична навичка існує ніби сама по собі, за межами мовних умінь, які формуються.

Індуктивний метод (від конкретного до загального, від дії до правила) складається з таких етапів:

у тексті (або наборі речень) студенти шукають нове граматичне явище, використовуючи, у тому числі, порівняння на контрасті з відомими граматичними явищами, формами, структурами;

студенти самі формулюють правило утворення, використання нового граматичного явища, яке викладач корегує;

виконання вправ на підстановку;

виконання вправ на трансформацію;

вправи на переклад [4, с. 115].

Отже, переваги індуктивного методу такі: забезпечується реалізація проблемного навчання; стимулювання самостійного мовного спостереження; розвиток здогадки за контекстом; сприяння кращому запам'ятовуванню матеріалу, що вивчається. До недоліків цього методу можна віднести таке: займає багато часу; не всі мовні явища можна пояснити індуктивно; хабно введене правило може призвести до стійких помилок у мові.

У змісті навчання граматики англійської мови умовно можна виділити такі компоненти:

граматичний мінімум – активний (експресивний), рецептивний;

об'єктивні труднощі у процесі вивчення граматики мовною категорією студентів;

психологічні характеристики навичок та специфіка їх взаємодії з лексичними та фонетичними навичками у мовній діяльності;

граматичні поняття і явища, відсутні у рідній мові студентів.

З огляду на те, що основними труднощами у засвоєнні граматичного матеріалу є міжмовна інтерференція, необхідно використовувати прийоми порівняльно-зіставного аналізу граматичних явищ англійської та української мов з метою виявлення подібності й відмінності в їх формі, значенні та особливостях вживання, а також порівняльний аналіз граматичних явищ англійської і української мов.

У вітчизняній та зарубіжній методиці використовують різні терміни, що стосуються формування граматичних навичок. Розглянемо ці терміни детальніше.

Usage – засвоєння норм вживання. Використання мови в неприродних ситуаціях (в тренувальних вправах) із метою повторення структур та моделей. У цьому випадку студенти демонструють свої знання мови, а не практичні вміння використовувати її у реальних ситуаціях спілкування.

Use – реальне використання. Використання мови в реальних (природних) умовах, з метою мовного спілкування (взаємодії) з носіями мови.

Drill – тренування. Використання тренувальних вправ на засвоєння та закріплення мовного матеріалу шляхом повторення, зміни і трансформації виділених моделей, що опрацьовуються.

Meaningfull drill – тренувальні вправи, що мають змістову значущість для навчання. Такі вправи передбачають часте повторювання моделей та структур, що опрацьовуються, але не на підсвідомому рівні, а з урахуванням змістової значущості, при досить високому рівні мотивації студентів. Так, наприклад, у процесі гри на відгадування, студенти будуть використовувати однотипні запитальні структури, але робитимуть це не механічно, а свідомо вибираючи і частково видозмінюючи їх на власний розсуд для вирішення мовного завдання. Важливою особливістю такого тренування є можливість вибору, хоча і обмеженого певними рамками.

Controlled exercises – тренувальні вправи з чіткою установкою, заданим механізмом виконання. Вправи такого типу зазвичай передбачають одну правильну відповідь і спрямовані на відпрацювання мовних навичок та доведення їх до автоматизму. Часто такі вправи асоціюються з автоматичним відпрацюванням, виконанням дій за зразком, на підстановку за заданим вибором.

Guided exercises – тренувальні вправи умовно-комунікативного характеру. Це вправи, до яких крім установки даються поради та роз'яснення, як ці вправи виконувати. У цих порадах акцент може бути зроблений як лише на граматичних правилах, так і на композиційних уміннях виконувати висловлювання тощо. Вправи цього типу дають певну свободу студентам у діях, дозволяють приймати самостійні рішення, їх виконання не обмежене однією чітко запланованою відповіддю.

Як було зазначено вище, граматичні навички поділяються на активні (експресивні) та рецептивні. Таким чином, граматичні навички – це стабільно правильне, автоматизоване, ситуативно й контекстно обумовлене використання та розуміння граматичних (морфологічних і синтаксичних) мовних засобів у всіх видах мовної діяльності – експресивної й рецептивної.

У процесі навчання студентів філологічних спеціальностей практичної граматики англійської мови виділяють такі етапи роботи з граматичним матеріалом:

введення нового матеріалу;

тренування та автоматизація нового матеріалу;

використання цього матеріалу у різних видах мовленнєвої діяльності.

Російський лінгвіст Є. Пассов виділяє такі етапи формування граматичних навичок:

сприйняття структури (відбувається у процесі її презентації; викладач демонструє використання структури з метою комунікації);

імітація (починає формуватися механізм аналогії в утворенні форм);

підстановка (зароджується усвідомлення узагальненої моделі мовного зразка);

трансформація (зароджується механізм самостійного виклику структури);

цілеспрямоване ізольоване використання (на основі репродукції засвоюється цілеспрямований виклик і використання однієї структури, що автоматизується);

переключення (формується механізм вибору, оволодіння структурою, стійкість навички) [3, с. 62].

Процес формування граматичної навички у студентів складається з таких етапів:

підготовка студентів до сприйняття нового матеріалу;

презентація нового граматичного явища в мовному зразку у відповідній йому ситуації та його семантизація;

контроль розуміння студентами значення граматичного явища;

автоматизація нового граматичного матеріалу у мові студентів;

вихід у мову [4, с. 49].

Тренувальний характер вправ для формування граматичних навичок у студентів філологічних спеціальностей передбачає змістову, мовну та соціокультурну цінність завдань.

Розглянемо типи вправ для формування граматичних навичок.

1. Вправи в *імітативному* відтворенні граматичних явищ. Завдяки імітативним вправам закладається акустичний образ нового явища, розвивається здатність до прогнозування. Імітація може

здійснюватись на слух або на основі друкованих носіїв. Такі вправи повинні проводитись у швидкому темпі і не займати багато часу.

2. Вправи у *видозміні* граматичних явищ (відповідає за формування гнучкості навички, відбувається засвоєння всього різноманіття форм, притаманних даному явищу). Метою таких вправ є розподіл і перетворення граматичного матеріалу. Сюди належать такі види вправ:

- таблиці на підстановку;
- вправи на переклад з рідної мови на іноземну;
- вправи на видозміну граматичних форм;
- вправи на виправлення змістових помилок.

3. Вправи у *комбінванні* граматичних явищ з метою вираження думки в усній мові. Сформований за допомогою тренувальних вправ граматичний навик використовується в мовних уміннях, які розвиваються за допомогою методу використання. Змістом цього методу є вправи на комбінвання.

Таким чином, формування граматичних навичок у студентів філологічних спеціальностей у процесі вивчення практичної граматики англійської мови необхідно проводити поетапно з урахуванням функціонування граматичних структур у мові. Особливу увагу варто приділити двосторонньому перекладу, що сприяє виходу у мову всіх граматичних структур та лексичного матеріалу.

Вважаємо, що результатом подальших наукових розвідок у даній галузі має стати обґрунтування вдосконалення процесу навчання граматиці англійської мови шляхом використання найновіших матеріалів, виданих у Великобританії, США та інших англомовних країнах.

Список використаної літератури

1. Ефимов Л. П. Об алогизмах и противоречиях английской грамматики / Л. П. Ефимов // Иностранные языки в школе. – 2007. – № 2. – С. 24–30.
2. Пассов Е. И. Основы методики обучения иностранным языкам / Е. И. Пассов. – М. : Русский язык, 1977. – 216 с.
3. Пассов Е. И. Условно-речевые упражнения для формирования грамматических навыков / Е. И. Пассов. – М. : Просвещение, 1978. – 128 с.
4. Филипова Т. И. Принцип систематизации при обучении граматики / Т. И. Филипова. – М., 2002. – 240 с.
5. Сысоев П. В. Нужна ли нам грамматика, и если нужна, то какая? / П. В. Сысоев // Иностранные языки в школе. – 2007. – № 2. – С. 31–35.